Conferència sobre ètica

Ludwig Wittgenstein

El text de la conferència aparegué en *The Philosophical Review* 74 (1965). © 1965 Cornell University. Agraïm a l'editor el seu permís per a publicar aquesta versió.

Abans que comenci a parlar pròpiament del meu tema, permetin-me de fer algunes observacions introductòries. Tinc la sensació que em trobaré amb greus dificultats a l'hora de comunicar-los els meus pensaments, i penso que algunes es podrien reduir si els les esmentava per endavant. La primera, que gairebé no necessito referir, rau en el fet que l'anglès no és pas la meva llengua nativa, per la qual cosa la meva expressió sovint està mancada d'aquella precisió i subtilesa que hom desitjaria per a parlar d'un tema difícil. Tot el que puc fer és demanar-los que em facilitin la tasca intentant comprendre què vull dir malgrat les faltes que constantment cometré contra la gramàtica anglesa. La segona dificultat que vull esmentar consisteix en el fet que probablement molts de vostès s'acosten a aquesta conferència amb expectatives un xic errònies. I, per tal que vostès enfoquin bé aquest punt, diré un parell de paraules sobre la raó que m'ha portat a escollir el tema que he escollit: quan el seu anterior secretari em va fer l'honor de demanar-me que llegís una comunicació a la seva societat, el meu primer pensament va ser que certament ho faria, i el segon que, si havia de tenir l'oportunitat d'adreçar-me a vostès, parlaria de quelcom que estigués desitjós de comunicar-los, i que no hauria de desaprofitar aquesta oportunitat donant-los una conferència, per exemple, sobre lògica. Això ho anomeno un desaprofitament perquè, per a explicar-los una matèria científica, caldria tot un curs de conferències, i no pas una comunicació d'una hora. Una altra alternativa hauria estat la de donar-los el que hom anomena una conferència de divulgació científica, val a dir, una conferència que pretengués de fer-los creure que vostès entenien una qüestió que de fet no entenen, i satisfer el que considero un dels desigs més baixos de la gent moderna, val a dir, la curiositat superficial per les darreres descobertes de la ciència. Vaig rebutjar aquestes alternatives i vaig decidir parlar-los d'un tema que em sembla d'importància general, amb l'esperança que

això pugui ajudar a clarificar les seves idees sobre aquest tema (fins i tot si vostès estiguessin completament en desacord amb el que diré al respecte). La meva tercera i darrera dificultat és pròpia, de fet, de la majoria de les llargues conferències filosòfiques, i consisteix en el fet que l'oïdor és incapaç de veure tant el camí que ha recorregut com la meta cap on el porta. És a dir, o pensa: «Comprenc tot el que diu, però on diantre vol anar a parar?», o bé pensa: «Veig on vol anar a parar, però com diantre hi arribarà?» Tot el que puc fer és demanar-los un altre cop que tinguin paciència i que confiïn que al final veuran tant el camí com el terme cap on porta.

Començo, doncs. El meu tema, com saben, és l'ètica, i adoptaré l'explicació d'aquest terme que ha donat el professor Moore en el seu llibre *Principia Ethica*. Diu: «L'ètica és la investigació general sobre allò que és el bé.» Empraré, però, el terme «ètica» en un sentit lleugerament més ampli, en un sentit que de fet inclou allò que crec que és la part més essencial del que hom generalment anomena «estètica». I per fer-los veure tan clarament com sigui possible què és el que considero objecte de l'ètica, els presentaré un cert nombre d'expressions més o menys sinònimes, cadascuna de les quals podria ser substituïda per la definició anterior, i en enumerar-les vull produir el mateix tipus d'efecte que va produir Galton prenent, en la mateixa placa fotogràfica, un cert nombre de fotos de diferents cares amb la finalitat d'obtenir la imatge dels trets característics que totes tenien en comú. I així com mostrant-los una tal foto col·lectiva els podria fer veure quin és el rostre –diguem– típicament xinès; de la mateixa manera, si vostès miren a través del seguit de sinònims que els mostraré, seran capaços –així ho espero– de veure els trets característics que tots tenen en comú, i aquests són els trets característics de l'ètica. Doncs bé, en comptes de dir «l'ètica és la investigació sobre allò que és el bé», hauria pogut dir que l'ètica és la investigació sobre el que és valuós, o sobre el que és realment important, o hauria pogut dir que l'ètica és la investigació sobre el sentit de la vida, o sobre allò que fa la vida digna de ser viscuda, o sobre la manera correcta de viure. Crec que, si prenen en consideració totes aquestes frases, es faran una idea aproximada d'allò que interessa a l'ètica. Ara bé, la primera cosa que crida l'atenció de totes aquestes expressions és que cada una d'elles s'utilitza de fet en dos sentits molt diferents. Els anomenaré, d'una banda, el sentit trivial o relatiu i, d'altra banda, el sentit ètic o absolut. Si, per exemple, dic que aquesta és una *bona* cadira, això significa que la cadira serveix per a un propòsit predeterminat, i la paraula «bona» aquí només significa que aquest propòsit ha estat fixat prèviament. De fet, segons el sentit relatiu la paraula «bo» significa simplement que quelcom satisfà un estàndard predeterminat. Així, quan diem que aquest home és un bon pianista, volem

dir que pot tocar peces d'un cert grau de dificultat amb un cert grau d'habilitat. I, de manera semblant, si dic que és *important* per a mi no agafar un refredat, vull dir que agafar un refredat produeix en la meva vida determinats transtorns descriptibles; i si dic que aquesta és la carretera *correcta*, vull dir que és la carretera correcta en relació amb una determinada meta. Emprades d'aquesta manera, aquestes expressions no ofereixen cap dificultat ni problemes profunds. Però així no és com les utilitza l'ètica. Suposem que sabés jugar a tenis i que algú de vostès em veiés jugar i digués: «Bé, vostè juga força malament», i suposem que jo li respongués: «Ho sé, jugo malament, però no vull jugar millor»; tot el que l'altre podria dir seria: «Ah, aleshores entesos.» Però suposem que jo hagués dit a algú de vostès una mentida escandalosa i que ell se m'acostés i em digués: «Vostè s'està comportant com un animal», i que llavors jo volgués dir: «Sé que em comporto malament, però és que no vull comportar-me millor»; podria ell dir llavors: «Ah, aleshores d'acord»? Certament no; diria: «Bé, vostè *hauria* de voler comportar-se millor.» Aquí tenen vostès un judici de valor absolut, mentre que el primer exemple ho era d'un judici relatiu. Sembla que l'essència d'aquesta diferència és òbviament la següent: tot judici de valor relatiu és un simple enunciat de fets i, per tant, es pot expressar de tal forma que perdi tota l'aparença d'un judici de valor: en comptes de dir: «Aquesta és la carretera correcta cap a Granchester», hauria pogut dir ben igualment: «Aquesta és la carretera correcta que ha d'agafar si vol arribar a Granchester en el temps més breu possible»; «Aquest home és un bon corredor» significa simplement que corre un cert nombre de milles en un cert nombre de minuts, etc. El que ara desitjo afirmar és això: malgrat que hom pot mostrar que tots els judicis de valor relatius són simples enunciats de fets, cap enunciat de fet no pot mai ser ni implicar un judici de valor absolut. Permetin-me d'explicar aquest aspecte: suposem que algú de vostès fos una persona omniscient i que conegués, per tant, tots els moviments de tots els cossos del món, tant animats com inanimats, i que també conegués tots els estats mentals de tots els éssers humans que haguessin existit, i suposem que aquest home escrivís en un gran llibre tot el que sabés: llavors aquest llibre contindria la descripció completa del món. I el que vull dir és que aquest llibre no contindria res que poguéssim anomenar un judici *ètic* o qualsevol altra cosa que impliqués lògicament un tal judici. No cal dir que contindria tots els judicis de valor relatius i totes les proposicions científiques vertaderes, i de fet totes les proposicions vertaderes que hom pot formular. Però tots els fets descrits estarien –com si diguéssim- en el mateix nivell, i de la mateixa manera totes les proposicions estarien en el mateix nivell. No hi ha cap proposició que, en un sentit absolut, sigui sublim, important o trivial. Ara potser

algú de vostès estarà d'acord amb això i es recordarà de les paraules de Hamlet: «Res no és ni bo ni dolent, sinó que el pensament ho fa així.» Això, però, ens podria portar un altre cop a un malentès. El que diu Hamlet sembla implicar que el bé i el mal, malgrat que no siguin qualitats del món exterior a nosaltres, són atributs dels nostres estats mentals. Però el que vull dir és que un estat mental, sempre que l'entenguem com un fet que pot ser descrit, no és ni bo ni dolent en cap sentit ètic. Si llegim, per exemple, en el nostre llibre del món la descripció d'un assassinat amb tots els seus detalls físics i psicològics, la simple descripció d'aquests fets no contindrà res que poguéssim anomenar una proposició *ètica*. L'assassinat estaria exactament en el mateix nivell que qualsevol altre esdeveniment, com ara la caiguda d'una pedra. Certament, la lectura d'aquesta descripció ens podria causar aflicció o ràbia, o qualsevol altra emoció, o podríem llegir sobre l'aflicció o la ràbia que aquest assassinat hauria causat en altres persones que n'haguessin sentit a parlar, però es tractaria simplement de fets, fets i fets, no pas d'ètica. I ara haig de dir que, si considero què hauria de ser realment l'ètica si hi hagués una tal ciència, aquest resultat em sembla força obvi. Em sembla obvi que res que mai poguéssim pensar o dir en seria *l'* objecte; que no podem escriure un llibre científic l'objecte del qual pogués ser intrínsecament sublim i estar per damunt de qualsevol altre objecte. Només puc descriure el meu sentiment amb la metàfora que, si un home pogués escriure un llibre d'ètica que realment fos un llibre d'ètica, aquest llibre destruiria, amb una explosió, tots els altres llibres del món. Emprades com ho fem en ciència, les nostres paraules són recipients capaços només de contenir i de transmetre significat i sentit, significat i sentit *naturals*. L'ètica, si és res, és sobrenatural, i les nostres paraules només expressen fets; de la mateixa manera com una tassa de te només contindrà una tassa de te plena d'aigua, fins i tot ni que vessés sobre ella un galó. He dit que, mentre es tracta de fets i proposicions, només hi ha un valor relatiu, un bé relatiu, una correcció relativa, etc. I permetin-me, abans de continuar, que, això, ho il·lustri amb un exemple bastant obvi. La carretera correcta és aquella que porta cap a un final arbitràriament predeterminat, i a tots nosaltres ens resulta bastant clar que no té cap sentit parlar de la carretera correcta independentment d'una tal meta predeterminada. Ara permetin-me considerar què és el que segurament podríem voler dir amb l'expressió «*la* carretera absolutament correcta». Crec que seria la carretera que, en veure-la, *tothom* hauria de seguir *per necessitat lògica* o avergonyir-se de no fer-ho. I, de manera semblant, el *bé absolut*, si és un estat descriptible de coses, seria aquell que tothom, independentment dels seus gustos i inclinacions, *necessàriament* realitzaria o se sentiria culpable de no fer-ho. I vull dir que un tal estat de

coses és una quimera. Cap estat de coses no té, en ell mateix, el que m'agradaria anomenar poder coercitiu d'un jutge absolut. Llavors, ¿què tenim tots nosaltres en la ment quan, com jo mateix, encara estem temptats d'emprar expressions com és ara «bé absolut», «valor absolut», etc.?; ¿què tenim en la ment i què intentem d'expressar? Doncs bé, sempre que intento aclarir-me aquest punt a mi mateix, és natural que evoqui casos en què certament utilitzaria aquestes expressions, i llavors estic en la situació en què vostès es trobarien si, per exemple, els hagués de donar una conferència sobre la psicologia del plaer. El que vostès farien aleshores, seria intentar d'evocar alguna situació típica en la qual sempre haguessin sentit plaer. Car, tenint present aquesta situació en la ment, tot el que jo els digués esdevindria concret i, per dir-ho així, controlable. Algú podria escollir potser com a exemple típic la sensació de passejar en un dia preciós d'estiu. Doncs jo estic en aquesta situació si pretenc concentrar la meva ment en el que entenc per valor absolut o ètic. I llavors en el meu cas em passa sempre que la idea d'una experiència particular se m'imposa ella mateixa, de tal manera, per tant, que en un cert sentit és la meva experiència *par excellence*, i aquesta és la raó per la qual, en adreçar-me ara a vostès, faré servir aquesta experiència com el meu primer i principal exemple. (Com he dit abans, aquesta és una qüestió completament personal i d'altres persones trobarien altres exemples més colpidors.) Descriuré aquesta experiència per tal d'evocar en vostès, si és possible, les mateixes o semblants experiències, de manera que puguem tenir un terreny comú per a la nostra investigació. Crec que la millor manera de descriure-la rau a dir que, quan la tinc, *em meravello de l'existència del món*. I llavors em sento inclinat a emprar frases com ara «que n'és, d'extraordinari, que existeixin coses» o «que n'és, d'extraordinari, que existeixi el món». Esmentaré tot seguit una altra experiència que també conec i amb la qual alguns de vostès poden estar familiaritzats: es tracta de l'experiència que hom podria caracteritzar com la de sentir-se *absolutament* segur. Em refereixo a l'estat mental en què hom se sent inclinat a dir «estic segur, res no em pot fer mal passi el que passi». Permetinme ara de prendre en consideració aquestes experiències, ja que, segons crec, mostren les veritables característiques que intentem aclarir. I aquí la primera cosa que haig de dir és que l'expressió verbal que donem a aquestes experiències està mancada de sentit! Si dic «em meravello de l'existència del món», estic utilitzant malament el llenguatge. Permetin-me desenvolupar aquest punt: té un sentit perfecte i clar dir que em meravello que quelcom sigui com és; tots entenem què significa dir que em sorprèn la grandària d'un gos que és més gros que qualsevol altre que hagi vist abans, o qualsevol cosa que, en el sentit comú de la paraula, sigui extraordinària.

En cadascun d'aquests casos em meravello que quelcom sigui com és, ja que *podria* concebre que *no* fos com és. Em meravella la grandària d'aquest gos perquè podria concebre un gos d'una altra grandària, val a dir, de grandària normal, de la qual no m'hauria de sorprendre. Dir «em meravello que aquesta cosa i aquella altra siguin com són» només té sentit si em puc imaginar que no fos com és. En aquest sentit, hom pot meravellar-se, per exemple, de l'existència d'una casa si hom la veu després de no haver-la visitada des de fa molt de temps i s'ha imaginat que mentrestant ha estat enderrocada. Però no té sentit dir que em meravello de l'existència del món, car no me'l puc imaginar no existint. Evidentment, podria meravellar-me del món que m'envolta tal com és. Si fes, per exemple, aquesta experiència tot mirant el cel blau, em podria meravellar que el cel sigui blau en oposició al cas en què estaria núvol. Però això no és el que vull dir. Em meravello del cel *sigui com sigui*. Algú podria sentir-se temptat de dir que el que em meravella és una tautologia, val a dir, que el cel sigui blau o no blau. Però precisament no té sentit dir que hom es meravella d'una tautologia. Doncs bé, el mateix s'aplica a l'altra experiència que he esmentat, l'experiència d'absoluta seguretat. Tots nosaltres sabem què significa en la vida ordinària estar segur. Estic segur en la meva habitació quan no puc ser atropellat per un autobús. Estic segur si he tingut la tos ferina i, per tant, no la puc tornar a passar. Estar segur significa essencialment que és físicament impossible que em passin determinades coses i, per tant, no té sentit dir que estic segur passi *el que* passi. Un altre cop, això és un mal ús de la paraula «segur», com en l'altre exemple es produïa un mal ús de la paraula «existència» o «meravellar-se». Ara els vull convèncer que un característic mal ús del nostre llenguatge travessa *totes* les expressions ètiques i religioses. Totes aquestes expressions *semblen* ser, *prima facie*, només *símils*. Així sembla que, quan utilitzem la paraula *correcte* en un sentit ètic, per bé que el que volem dir no és correcte en el seu sentit trivial, és quelcom de semblant, i quan diem d'algú «és un bon jan», malgrat que la paraula «bo» aquí no signifiqui el que significa en l'enunciat «és un bon jugador de futbol», tanmateix sembla haver-hi alguna similitud. I quan diem «la vida d'aquest home era preuada», no volem dir-ho en el mateix sentit amb què parlaríem d'una joia preuada, però sembla haver-hi algun tipus d'analogia. Doncs bé, en aquest sentit tots els termes religiosos semblen emprats com a símils o al·legòricament. Car, quan parlem de Déu i diem que ho veu tot, i quan ens agenollem i li preguem, tots els nostres termes i accions semblen ser parts d'una gran i complexa al·legoria que el representa com un ésser humà dotat d'un gran poder, la gràcia del qual intentem guanyar-nos, etc., etc. Però aquesta al·legoria també descriu l'experiència que he acabat de referir.

Car la primera d'elles –segons crec- és exactament allò a què es referia la gent quan deia que Déu ha creat el món; i l'experiència de l'absoluta seguretat ha estat descrita dient que ens sentim segurs en mans de Déu. Una tercera experiència del mateix tipus és la de sentir-se culpable, i un altre cop ha estat descrita amb la frase que Déu desaprova la nostra conducta. Així sembla que en el llenguatge ètic i religiós constantment estem utilitzant símils. Però un símil ha d'ésser el símil d'*alguna cosa*. I si puc descriure un fet amb l'ajut d'un símil, també haig de ser capaç de deixar caure el símil i descriure els fets sense ell. Ara bé, en el nostre cas tan aviat com intentem deixar caure el símil i enunciar simplement els fets que hi ha al darrere, trobem que no hi ha tals fets. I així el que en un primer moment semblava un símil, ara sembla estar, simplement, mancat de sentit. Tanmateix, a aquells que les han viscudes, per exemple a mi, les tres experiències que els he esmentat (i hauria pogut afegir-n'hi d'altres) els semblen tenir, en un cert sentit, un valor intrínsec, absolut. Però quan dic que són experiències, certament són fets; s'han esdevingut en un temps i en un lloc, han durat un temps determinat i, en conseqüència, són descriptibles. I així, a partir del que he dit fa pocs minuts, haig d'admetre que no té sentit dir que tenen un valor absolut. I encara vull precisar més el meu punt de vista dient: «Es tracta de la paradoxa que una experiència, un fet, semblaria tenir un valor sobrenatural.» Ara bé, hi ha una via per la qual em sento temptat d'anar a l'encontre d'aquesta paradoxa. Permetin-me, en primer lloc, de tornar a prendre en consideració la nostra primera experiència de meravellar-se de l'existència del món, i permetin-me descriure-la de manera lleugerament diferent. Tots sabem què és el que en la vida ordinària hom anomena un miracle. Resulta obvi que simplement és un fet d'una naturalesa tal que encara no havíem vist mai. Suposem ara que s'hagi produït un tal esdeveniment. Pensin en el cas que a algú de vostès de cop i volta se li formés un cap de lleó i comencés a rugir. Certament, això seria una de les coses extraordinàries que em puc imaginar. Ara bé, tan aviat com ens haguéssim refet de la nostra sorpresa, el que suggeriria seria anar a buscar un metge i investigar científicament el cas, i si no fos perquè li causaria un dany, li faria practicar una vivisecció. I en què hauria consistit el miracle? Car resulta clar que, si el contemplem d'aquesta manera, desapareix tot aspecte miraculós; tret que el que signifiquem amb aquest terme sigui simplement un fet que encara no ha estat explicat per la ciència, la qual cosa significa, al seu torn, que fins ara no hem aconseguit d'agrupar aquest fet juntament amb altres en un sistema científic. Això mostra que és absurd dir: «La ciència ha provat que no hi ha miracles.» La veritat és que la manera científica de considerar un fet no és la manera de considerar-lo com a miracle. Car imaginin-se qualsevol fet que vul-

guin: per ell mateix no és miraculós en el sentit absolut d'aquest terme, ja que veiem ara que hem estat emprant el mot «miracle» en un sentit relatiu i en un sentit absolut. I ara vull descriure l'experiència de meravellar-se de l'existència del món dient: és l'experiència de veure el món com un miracle. Doncs bé, em sento temptat de dir que la correcta expressió lingüística del miracle de l'existència del món, tot i no ser una proposició *en* el llenguatge, és l'existència mateixa del llenguatge. Però llavors, què significa adonar-se d'aquest miracle unes vegades sí i altres no? Car tot el que he dit transformant l'expressió del miraculós des de l'expressió *per mitjà del* llenguatge a l'expressió *per l'existència* del llenguatge, tot el que he dit és, un cop més, que no podem expressar el que volem expressar, i que tot el que *diem* sobre l'absolutament miraculós resta mancat de sentit. Ara a molts de vostès els semblarà perfectament clara la resposta a tot això. Vostès diran: «Bé, si determinades experiències ens inciten constantment a atribuir-los una qualitat que anomenem valor i importància absoluts o ètics, això mostra simplement que amb aquestes paraules *no* signifiquem quelcom mancat de sentit; que, després de tot, el que signifiquem en dir que una experiència té valor absolut *és precisament un fet com els altres fets*, i que tot es redueix a això: que encara no hem reeixit a trobar l'anàlisi lògica correcta del que signifiquem amb les nostres expressions ètiques i religioses.» Ara bé, quan se'm replica això, veig clarament de cop i volta, com si es tractés d'una fogonada, no tan sols que cap descripció que pugui pensar no podria descriure el que entenc per valor absolut, sinó que rebutjaria *ab initio* qualsevol descripció significativa que algú eventualment pogués suggerir, per raó de la seva significació. És a dir: veig ara que aquestes expressions mancades de sentit no estaven mancades de sentit perquè jo encara no havia trobat les expressions correctes, sinó que aquesta llur mancança de sentit era llur veritable essència. Car tot el que pretenia fer amb elles era precisament *anar més enllà* del món, la qual cosa és com dir més enllà del llenguatge significatiu. La meva única tendència, i crec que la tendència de tots aquells que alguna vegada han intentat escriure o parlar d'ètica o religió, era la d'escometre contra els límits del llenguatge. Aquest escometre contra les parets de la nostra gàbia és perfectament, absolutament desesperançat. L'ètica, en la mesura en què brolla del desig de dir quelcom sobre el sentit últim de la vida, el bé absolut, el valor absolut, no pot ser ciència. El que ella diu no afegeix res, en cap sentit, al nostre coneixement. Però és un testimoni d'una tendència de l'esperit humà que jo personalment no puc deixar de respectar profundament i que no ridiculitzaria per res del món.

[*Traducció de Joan Ordi*]